ئەدیب وگزیری پۆلیس

کێشـــەی ئـەدەب وسـیاســەت لـە وڵاتـە سـۆشـیالیسـتەکان

نوسینی: جۆرج بالوشی هۆرفات
وەرگێرانی: محەمەد هەریری

بـەشی سـێیـەم: بۆ بینینی بەشەکانی تر ئێرە کلیك بکە

ئەدیبانی دوورِو پاکانە دەکەن بۆ درۆیەکان

ئۆڵگا برغفولتزی شاعیر لە ڕۆژنامەی (لیتراری گازیت) گوتی:"ژمارەیەکی زۆر لە شیعر وسرودەکانمان شتێکی گرنگیان کەمە ئەویش مرۆڤایەتی، وگیان لەبەری مرۆڤە".

کەڵە نوسەرانی سۆڤیەت بەشێوەیەکی گشتی پەردەیان لەسەر کەلاکی دزێوی ئەدەبی سەردەمی ستالین هەڵدایەوە.

کاتێك ئافرەتی بلیمەت ورِۆمان نوس لیدیا سیگۆلینا مرد لە تەمەنی پەنجا ساڵیدا، هاوەڵەکانی بێدەنگی لیدیایان دەگەرِاندەوە بۆ سروشتی بەرهەڵسکارانەی ناوەوەی خۆی لە دژی هەموو درۆ ودەلەسەیەك. ئاشکراشە کەوا لیدیا ناچرالست (سروشتی) بوو سەر بەڤوتابخانەی کۆن بوو، لە ڕاستی وحەقیقەتیش بەولاوە نەیدەتوانی هیچ شتێکی تر بهێنێتە بەرهەم.

ئەهرنبێرگ گوتی:

"دەستگرتنی لیدیا بەرِاستی ورِاستگۆیی کارێکی مەزن بوو چونکە ئێمە ناتوانین لە ڕێگای ئەدەبەکەمانەوە ڕاستی بەپەرش و بلاوی بدۆزینەوە".

ماریتا شاغریان کە وەك ئەهرنبێرگ لە ڕاستی لای دابوو هەتا لەنووسین نەوەستێ لە وتارێکیدا کە بۆ بەراورد کردنی بێدەنگی دەستە خوشکەکەی سیگۆلینا درۆ ودەلەسەکانی نوسەران نوسیبوی:

" مرۆڤ بەزۆرەکی نابێتە درۆزن ئەگەر چەند درۆیەك لەدەمی هاتە دەرەوە، من باسی ئەم جۆرە درۆیە تایبەتیە دەکەم کەلە ئەنجامی دەسخەرِۆکردن دروست دەبێ بۆ ئەوەی ئەدیب خۆی لەپشتیەوە بشارێتەوە وخۆی دەرنەخات لەو قەوقەعە ناوخۆیەوە ناوەکیەیە، ئەو جۆرە درۆیانە درمەکەی بۆ زۆربەی هەرە زۆری ئێمەی ئەدیب و نوسەرانەوە گوێزراوەتەوە. ئەو درۆیە بێگومان ڕوپۆشێکی بەرگریەیە، گەندەڵی پەیوەندیە کۆمەڵایەتیەکان دەسەلمێنێ، لەسەر مرۆڤیش پێویستە خۆی پێ ڕوپۆش بکات هەتا دەبێتە بەشێك لە روخساری" لەهەڵسوکەوتی خوێنەرانی سۆڤیەت بە دیار دەکەوێت کە ئەوانیش لەوباوەرِەن کە مرۆڤ بەناچاری نابێتە درۆزن لە بەر چەند درۆیەك چونکە دەیانزانی ئەگەر نووسەر بیەوێت نوسینێکی تیشکی خۆر ببینێت پێویستە چەند درۆیەکی زۆرە ملێیانەی تێکەڵ بکات، چونکە ئەو کارە هەلێکی باشی بۆ دەرِەخسێنێ بۆ گوتنی چەند ڕاستیەك، یان لەوەش گرنگتر – چەند ڕاستیەکی گرنگ بشارێتەوە لەنێو دێرەکانیدا.

لە ڕاستیدا هەر کاتێك ڕژێمی فەرمان ڕەوا سوور بوو لەسەرماڵیکردنی ئەدەب بۆ بەرژەوەندی خۆی، یەکسەر ژمارەی ئەو خوێنەرانە زۆر دەبێت کە بەدوای قسەی ڕاستدا دەگەرِێن لە پشت دەستەواژەی درۆیە سەپێندراوەکان دا.

ئەو سەردەمە ناونرا بەناوی ڕۆمانێکی ئیلیا ئەهرنبێرگ بە ناونیشانی (توانەوەی سەهۆڵ) کە لەژمارەی مانگی ئایاری 1954 لە گۆڤاری (زناهیا) بلاوکرایەوە. هەوەها بەهەڵە لەرِۆژنامەکانی ڕۆژئاوا گوترا کەوا ئەو ڕۆمانە بوێرەی ئەهرنبێرگ یەکەم پەردەلادان بوو لەسەر هەقیقەتی جەور وستەمی ناوەوە. ئەوەش ڕاست نیە، چونکە ئۆزبنسکایا ولیونید لیونۆف وچەندێکی تر ئەو جۆرە ڕۆمانە چاونەترس ئازادانەیان بلاوکردبۆوە لە ساڵی 1953. هەروەها هەندێکی تر لەوجۆرە ڕۆمانانە لە پاش مردنی ستالین نوسران، کە پرِبوون لە قسەو دەستەواژە بوێرانە هەرچەندە کەسانێك ئیدیعای ئەوە دەکەن کە لەدوایدا بۆیان زیادکراوە واتە لەسەرەتادا ئەو جۆرە دەستەواژە بوێرانەی تێدا نەبوون.

زۆر لەنوسەران نەیان دەتوانی ئەرکی چاودێری خودی ئەنجام بدەن، چونکە بەسەربەستی دەیان نوسی بێ ئەوەی بیر لە چاودێری بکەنەوە. پیلانی نوسینیان ئێستا ولە ڕابردوشدا بریتیبوو لە لەبیرخۆبردنەوەی هەموو شتێك لەکاتی نووسیندا، هەتا هیچ شتێك نەبێتە هۆی پساندنی زنجیرەی بیرکردنەوەی. بەلاَم پێش ناردنی دەست نووسەکە بۆ چاپخانە، زۆربەی دەستەواژە بوێرەکانیان لادەبرد بۆ ئەوەی لەگەڵ شێوازی ئەوانی تر بگونجابایە.

ترسنۆکەکان بەدەم ڕێوە دەست دەکوتن بەنێو تۆپەڵە درۆیەکاندا

لەپاش مەرگی ستالین کاتێك نووسەران چالاکیەکانیان دەست پێکردەوە، هێرشیان کردە سەر ستەمکاری، هەندێکیان هیچ شتێکیان لە نووسینەکانیان لانەدەبرد بە پێی خواست و ئارەزووی حیزب، ئەوەش نهێنی ئەو هەموو ڕۆمانە لە جۆری ڕۆمانی ئەهرینبێرگ مان بۆ ئاشکرا دەکات کە ڕاستەوخۆ لە پاش مردنی ستالین بە دیار کەوت.

لە پلەی یەکەمدا ڕۆمانەکان جەختیان کردە سەر ڕیسواکردنی کردەوەکانی داپلۆسین وگرتن ولە سێدارەدانی خەڵکانێکی بێتاوان.

لە ساڵی 1953 ئوزنبسکایا ڕۆمانێکی بلاَوکردەوە لە ژێرناونیشانی (هاوین مان) لەو ڕۆمانەدا پاڵەوانی ڕۆمانەکە پرۆفیسۆر لوباتین دەبێتە قۆچی قوربانی تۆقاندنی شێتانە

پاڵەوانی ڕۆمانەکە دیاردەیەکی سەیر ونامۆ بەدی دەکات لەو زانکۆیەی کە تێیدا وانە دەڵێتەوە، ئەو دیاردەیەش ئەوەیە کەهەندێك وشە مانای ڕەسەنی خۆیان ون کردووە لە جیاتی ئەوان چەند زاراوەیەکی نوێ هاتوونەتە کایەوە، بۆ نموونە ون بوونی وشەی (بیروڕا) . ئەگەر بیرکردنەوەی فلان مامۆستا وفیسار زانایە نەگونجا لەگەڵ بیرکردنەوەی بەڕێوەبەر، بەو بیرکردنەوەیە ناڵێن (بیروڕا) یە یان ڕێبازە. بەڵکو پێی دەڵێن (هەڵە) . ڕەخنەو نارەزایەکانیش پێیان ناگوترێ گۆشەنیگا وروانگە یان گفتوگۆی فیکری بەڵکو پێی دەڵێن (هەڵمەت) یان (هێرش) . ئەگەر هاتو مامۆستایەك بەبێ ئەنقەست (هەڵە) یەکی کرد، یان (هێرش) ێکی کرد، ئەوا دوا ڕۆژی هەر لە پێشەوە بڕیاردراوە. چونکە بە ڕای ئەوان پێویست ناکات خۆیانی پێوەماندوو بکەن ومشت ومڕی لەگەڵدا بکەن یان هەوڵدەن قەناعەتی پێ بێنن کە کارەکەی هەڵەیە، بەڵکو لە جیاتی ئەوە دەست دەکەن بە سوك کردن وگاڵتە پێکردنی، ئەگەر هەر سور مایەوە لەسەر بیروڕای خۆی ئەو کاتە (تەدابیری ئیداری) توندی دەرهەق دەردەکەن.

وشەی (تەدابیری ئیداری) هەڵبەتە دەستەواژەیەکی نەرم وناسکە ماناکەی (دەرکردنە) . ئوربنسکایا لە ڕۆمانەکەی بەدیار دەخات کەوا چۆن ناوەڕۆکی زانست لە مەترسیدایە لە سۆنگەی لوتبەرزی گزیرە نەفامەکانی پۆلیس، هەوەها دەریخست کەچۆن ملهوڕێتی دەستدرێژی دەکاتە سەر توانایی داهێنان وکۆششە باڵاکانی مرۆڤ.

پاڵەوانی ڕۆمانی (داستانی ڕوسی) لیونید لیونوف کە ساڵی 1953 چاپ کرا، لە هەمان بارودۆخی پرۆفیسۆر لوباتین دایە، بەلاَم بەهەوڵ وکۆششی بولیای کچی ڕزگاری دەبێت، ئەو کچەی کە نوێنەری نەوەی نوێی سۆڤیەتیە. ئەو کچە شیرگۆش کرابوو بەڕق لێبوونەوەی سەرمایەداری وجیهانی کۆن، بەلاَم بەتاسە وئاواتەوە حەزی بە دیتنی ئەو جیهانە دەکرد لەوبارەیەوە دەڵێت:

" شتێکی زۆرم لەبارەی ئەو جیهانە خوێندۆتەوە، بەلاَم چەند دەکەم لە شتێك ناگەم. ئەویش ئەوەیە چەندەها سەدەیە ئەو جیهانە بەرەو تێکداشکان و هەڵوەشانەوەو هەرەسهێنان دەچێت، بەلاَم لەگەڵ ئەوەشدا هێشتا لەسەر پێیانە. چەند بەئاواتەوەم کە تەنها چاوێکم پێی بکەوێت! چۆن دەشێت شتێکی وا بەو شێوەیە بەردەوام و زیندوو بێت؟! بۆچی هێشتا نەتەقیوەتەوە وپارچە پارچە نەبووە بەهۆی ئەو بارە قورسەی ئێش وئازار وپەژارەی مرۆڤایەتیە زۆرەی کە هەڵی گرتووە ؟!"

باوکی بۆلیا پرۆفیسۆر فیخرۆف لەو ڕۆمانە، هەردەم دەناڵێنێ بە دەست بێ متانەیی وترس. بۆنی گەنیوی دودڵی وگومان لێك کردن وا لە خەڵك دەکات متمانەیان بەیەك نەبێ. هەروەها ڕۆمانەکە نیشانی دەدات کەوا ئەو خەڵکەی لە کێڵگە گشتیەکان دەژین لە ڕاستیدا خەڵکێکی دڕندە وسەرەتایین.

ترس ودەمارگرژی ودژواری داوایە ناماقوڵەکان دەستی بەسەردا گرتوون، دەیانبینی بەماندوویی بەدەم ڕێگاوە دەست دەکوتن لە نێو (تۆپەڵە درۆیەکان) !

شولوخۆف: ئەدیبانی سۆڤیەت گیانی مردوون

لە ساڵی 1953 فیرابانوڤا کە ئافرەتێکی ڕۆمان نووس بوو سێ ڕۆمان لە ڕۆمانەکانی خەلاّتی ستالینیان وەرگرتبوو، لەو ساڵە ڕۆمانێکی بە چاپ گەیاند بەناویشانی (وەرزەکانی ساڵ) ئەو ڕۆمانەی بە پێچەوانەی ئەوانی تر هیچ جۆرە ماستاو ساردکردنەوە ومەرایەکی تێدا نەبوو دەربارەی بارودۆخی ئەو کاتە، هەروەها هیچ فێڵ وتەڵەکەی تێدا نەبوو بۆ داپۆشینی ڕاستیە وروژێنەرەکان دەربارەی ژیانی وشك وسەختی ژێر سایەی پرۆلیتاریای سۆڤیەتیدا. لەو ڕۆمانەدا بەچەندەها نموونە لە مرۆڤی سۆڤیەتی ئاشنا دەبین، لە بە ڕێوەبەری نەزان وبەرتیل خۆری کارگەوە بگرە، هەتا کرێکاری زەحمەت کێش ورەنج بەفیرۆچوو کەبۆتە ئامێرێك وبەس.

بەلاّم ڕۆمانەکەی ئەهرینبێرگ (توانەوەی سەهۆڵ) ئەو ناونیشانەی کە بووە دروشم وداوای گەل، دەربارەی ژیانی خەڵکێکی سادە وساکاربوو کە لە یەکێ لە ولاّتانی (ڤۆلکا) دا دەژیان. ڕۆمانەکە ژیانی کرێکار نیشان دەدات وەك ژیانێکی پڕ نائومێدی وچەرمەسەری. کەسەکانی ڕۆمانەکە بریتین لە: پیرەمێردێکی کۆمەنیست کەناوی بوخۆڤە هێشتا هەندێك بیرو باوەڕی ماوە چونکە پاسەوانێکی کۆنی کۆمەنیستە، دووەمیان ناوی سابارۆڤە، وێنەگرە کەلەبرسان لاکەی لێوە دێت چونکە ناوی خراوەتە ناو لیستەی ڕەشەوە، بەلاّم پاڵەوانی سیاسی ڕۆمانەکە فولودیا بۆخۆڤە، کوڕی پیرەمێردە کۆمەنیستەکەیە، وێنەگرێکی سەرکەوتووە چونکە پەیوەندیەکی باشی هەیە بە گزیری پۆلیس. دەیبینین زۆر بە لوتبەرزی وخۆهەلکێشانەوە بە سابوك دەڵێت:

"ئەگەر خودی ڕافاییلی زیندوو بایە لە یەکیەتی هونەرمەندانی سۆڤیەتی نەدەهاتە وەرگرتن".

ئەو ڕۆمانە ورۆمانەکانی تری هاوچەشن وێنەیەکی ڕاست وبێ ڕتووشمان دەداتە دەست دەربارەی بارودۆخی ڕاستی یەکیەتی سۆڤیەت. لە پاش ئەوە بەچەند ساڵێك نوسەرێکی پۆڵۆنی بەتەواوی وەسفی بار ودۆخەکەی کرد وگوتی:

"پێویست ناکات بڵێین مرۆ دەبێت لە نێو دێرەکان بیر وڕای ڕاست وشاراوەی دەست بکەوێت"

ماوەی (والآبوون) بەردەوام بوو، نوسەران وئەدیبانی سۆڤیەتی کەوتنە نوسین بە بوێریەکی بێ وێنە دەربارەی هەموو ئەو شتانەی کە زاتیان نەدەکرد بیان نوسن لەسەردەمی ستالین دا. ئەو بوێریە گەیشتە چڵە پۆپەی کاتێك خرۆتشۆف وتارە بەناوبانگەکەی لە ساڵی 1956 دەربارەی تاوانەکانی ستالیندا خوێندەوە. هەر لەو کۆبونەوەیەدا میخائیل شۆلۆخۆف ڕۆمان نوسی مەزنی سۆڤێت هێرشی کردە سەر هەڵسوڕاندنی کاروباری ئەدەب لەلایەن حیزبەوە، زۆر بە ڕوونی گوتی:

"یەکیەتی نووسەرانی سۆڤیەت تێکڕایان 3773 ئەندامی گۆش کراون بە قەڵەم وبەهرەی ئەدەبی بەرادەی جیاجیا. بەلاّم وریا بن ولەو ژمارەیە نەترسن ودڵیشتان پێی خۆش نەبێ، چونکە بەشی هەرە گەورەی (گیانی مردوون) هیچیان لەباردا نیە لەسەری بنووسن، چونکە یەکیەتی نووسەران لە ڕێکخراوێکی بالآوە کرایە دەزگایەکی کارگێڕی، هەرچەندە کە سکرتاریەت بە چالاکیەوە کۆبوونەوەکانی خۆی دەبەست، بەلاّم هیچ کتێبێك لە ئارادەنەبوو. هەروەها بەئاشکرا دیار بوو کە فادێف (سکرتێری گشتی) ، ئەڤیندراری دەکرد لە گەڵ دەسەلاّت داران. ئایا نەدەبوایە یەکێك بە ڤادیڤی بگوتایە لە زووەوە کە (یەکیەتی نووسەران کەتیبەیەکی عەسکەری نیە وزیندانێکی تەربیەت دان نیە تا بیخاتە ژێر دەسەلاّتی ڕووتی خۆیەوە) .

لە ئایاری 1956 فادێف خۆی کوشت بەڕەسمی ماتەمیان بۆی گێڕا، پاسەوانی شەرەفیش پێکهاتبوون لە خروشۆف ومولوتوف وبولقانین.

ئەلیجەر: دەنگمان دا بۆ ساختە و بوختان هەڵبەستن

لە کاتی بەستنی کۆنگرەی بیستەم هەوڵدان بە هێدی بەردەوام بوو بۆ گەڕاندنەوەی ڕیزی زیندان کراوە ستەم لێکراوەکان، هەروەها جاڕی گەردن ئازایی وبێ تاوانی زۆر لە نووسەرە ناودارەکانی شۆڕش درا کە جارێکی تر بەدیار کەوتنەوە لە پاش بەسەر بردنی چەندەها ساڵ لەسیاچاڵەکاندا. لەمەودوا بە سەربەستی کۆ دەبونەوە لە گەڵ هاوڕێ یانیان.

له ڕوسیا وئەرمێنیا وهەنگاریا ولاتیڤیا وچیکۆسلۆڤاکیا، هەموو شوێنەکانی تر شاعیران خەباتیان دەکرد لەدژی ئەو ڕاستیە تاڵە، لەوانەش کچە شاعیری سۆڤیەتی مەرگرێتا ئەلیجەر کە شیعرێکی بلاّوکردەوە بە ناونیشانی: (ڕاستی) چەند دێرێکی بلاّو دەکەینەوە:

هاوڕێ یەکەم لە تافی لاوێتیدا

دوژمنان ڕیسوایان کرد بە دڵ ڕەقی

ئەی خۆشەوست ترین کەس لەبەر دڵم

من دەزانم ئازار وئەشکەنجەت لە بیر ناچێ

دەزانم ڕیسواکردن وملی پێ کەچ کردنت

لە یاد ناچێ چونکە تۆ خەمۆکی

لەبیرتە گوتمان دەبێ شتێك هەبێ

دەستی هەمە پرسەمان بۆ درۆ وبوختان

بەرزکردەوە، نەك بۆ ڕاستی وتن

ئایلەو شورەیيە پر ئازارە

هەوڵم نەدا بەرگریت لێ بکەم

ئەو چەند دێرەی خوارەوەش هی شیعرێکە بە ناونیشانی (ئەو ساڵە) لە دانانی ئولگا برغولتز:

ئەو ساڵە وای لێکردم ژیانم هەمووی بە بیر بێتەوە

لەناو هەموو شتێك سەرلەنوێ ژیامەوە

لەو ساڵە کاتێ هاوڕێکانم لە قولآیی دەریا

ولەژێر زەمینەکان بەدەستە دەگەڕانەوە

بۆچی دەبێ ڕاستی بشارمەوە

بۆچی نەڵێم زۆربەیان هەرگیز نەگەڕانەوە

هەڤدە ساڵ، هەڤدە ساڵی درێژە بەترش وتاڵیەوە!

لە کۆبونەوەیەك کە ئەدیبانی مۆسکۆ بەستیان لەئازاری 1957 دا دودنتسین گوتی: "وابزانم وەك دەست پێکەرانێك لێمان دەگەڕێن کەوا بەتەنیا مەلە بکەین، بە بێ یارمەتی بۆ تاقی کردنەوەی بەختی خۆمان لە خنکاندا. بەلاّم بەداخەوە، هەردەم هەست دەکەم شتێك پێ بەستم دەکات، شتێك وەك ئەو دەسرازەیەی کە منداڵی پێوە دەبەستنەوە بۆ ئەوەی بەرنەبێتەوە، ئەوە قەدەغەم دەکات لەمەلە کردن".

هێرش کردنە سەر (هەقیقەتی) سۆشیالیزم

لە ماوەی (والآبوون) نوسەرانی سۆڤیەتی چەند هێرشێکی نوێ یان کردە سەر تیوری هەقیقەتی سۆشیالیزم. لە هەموو هێرشەکان توندتر هی خاوەنی شیعری (ئەفسانەیەکی ڕۆژهەلاّتی) بوو، دەبا خوێنەر لەکاتی خوێندنەوەی ئەم شیعرەدا وەك خوێنەرە ڕوسی یەکان دەستەواژەی (خان ئەحمەد) بگۆڕن بە (هەقیقەتی سۆڤیەتی) ئەگەر وات کرد هەقیقەتی سۆشیالیزم بەدیار دەکەوێت:

سێ وێنە

(ئەفسانەیەکی ڕۆژهەلاّت)

لە نووسینی سیرجی میخالکۆف دانەری سرودی نیشتمانی سۆڤیەتی.

ئەحمەد خانی خاوەنشکۆ ویستی

وێنەیەکی بۆ بکێشین

خان یەك دەست ویەك چاو بوو

فەرمانی میرانەی دەرکرد

بۆ هەرسێ وێنە کێشەکانی

بۆ جێ بەجێ کردنی مەرامی

گوتی دەیەوێ خۆی ببینێ

لە سەر ئەسپێك لەگەرمەی شەڕدا بێت

دەهۆڵی جاڕ لێدان بۆ ئەو مەبەستە لێدرا

دوو وێنە کێشی یەکەم وێنەکانیان نارد

وێنەی یەکەم وای توورە کرد

ئاگری تورەیی گشت لەشی داگرت

چونکە وێنە کێشەکە بەهەڵە وێنەکەی کێشا بوو

دەستەکانی خان لەسەر تیرو کەوانەکە بوو

چاوەکانی تیژو دەدرەوشانەوە

خان گوتی من یەك چاو ویەك دەستم هەیە

ئەو وێنە کێشە تەڵەکە بازە

چۆن زات دەکات وێنەکەم بگۆڕێ

دەبێت تۆبە بکات و تەمبێ بکرێ

ئەو دوو ڕوە دەبێ خاك بەدەر بکرێ

(خان ئەحمەد) بە توورەی نەڕاندی بەسەر وێنە کێشی یەکەم

خانی مەزن لەجاری پێشوو تورەتر بوو

گوتی من باش دەزانم چی لە دوای پیلانەکەتە

هەی پیس وچەپەڵی دوو ڕوو

دەتەوێ دوژمنم پێ خۆش بکەی

دەتەوێ دووپاتی کەیەوە خان ئەحمەد

یەك دەست ویەك چاوە

بەو شێوەیە وێنە کێشی دووەمیش کوژرا

ئینجا نۆرەی وێنە کێشی سێ یەم هات

وەك بی ناو ئاو دەلەرزی

دوا وێنەی لەدەستدا بوو

خان ئەحمەدی لە گۆشەیەکەوە وێنە کێشا بوو

بە جۆرێك دەم و چاوی بەتەواوی دیار نەبوو

کەس نەی دەزانی چاوی ڕاستی

ودەستی ڕاستی لە شوێنی خۆیان نین

دەستی چەپەی بە قەلغان بوو

چاوی ڕاستەشی کە ساغ بوو

وەك چاوی باز دەدرەوشایەوە

بەو شێوەیە ئەو وێنە کێشە بلیمەتە دەوڵەمەند بوو

پلە و پایەشی بەرزتر بۆوە

کاتێکیش مرد میدالیایەکی زۆریان خستە سەر گۆڕی

زۆر جاران هونەرمەندانمان هەمان شت دەکەن

هەمان ڕێگا دەگرنە بەر

وێنەی ژیان ڕوو بەڕوو ناکێشن

بەڵکو لەیەك لاوە ولەیەك گۆشە دەیکێشن

لە ئایاری 1957 لێپرسراوانی یەکیەتی نووسەران داوایان لەنووسەرانی سەردەمی والآبوون کرد کە پاشگەز ببنەوە لە قسەکانیان، بەلآم ئەوان ئەو داوایەیان ڕەت کردەوە. بەلآم هیچیتر هێرشیان نەکردەوە کاتێك بە ئاشکرا نیشانەکانی دیکتاتۆریت لە ئاسۆ بەدیار کەوتن، ولەپاش پاکسازی کردنی (دەستە نەیارانی حیزبی) کە پێك هاتبوو لە مانکۆف ومولوتوف وکاغانوفتش وچەندانی تر، ڕۆژنامەی (لیتراری گازیت) ی ڕەسمی لە 9ی تەمموزی 1957 گەیشتە ئەو دەرەنجامەی کەوا پەیوەندیەکی ڕاشکاو هەیە لە نێوان دەرکراوان وبانگەوازی کردن بۆ گێرەشێوێنی کە خەیاڵی کەوتبوە سەری نووسەران، گزیری پۆلیسیش لیونید سۆبولیوف ڕۆژنامەی (لیتیرا تورنایا موسکوڤا) ی تاوەنبارکرد بە ژەهراوی کردنی بیرو هۆشی لاوانی سۆڤیەت لە دوو ژمارە لەژمارەکانیدا. هەروەها هەڕەشەی لەنوسەری دوو وتارەکە کرد بە دەرهێنانی تەدابیری ئیداری لەدژیان.

لە پایزی 1957 مرگریتا ئەلیجەر ڕەخنەی خودی لە خۆی گرت، بەڵێنی دا کە هەرگیز لەیاد نەکات کە ئەدیبی سۆڤیەتی هەر کارێك ئەنجام دەدات ئەوە کارێکیسیاسییە، ئەو کارەش دەتوانرێ بە شێوەیەکی ڕاست ئەنجام بدرێ بە پەیڕەو کردنی پلانی حیزب و شێوازی حیزب بەبێ دوو دڵی، هەروەها بە پەیڕوکردنی ڕژێمی ڕەفتارکردنی حیزبی !

فادیف: تەنها شەیتان دەزانێ سۆشیالیزم چییە!

بگرە وبەردە لە نێوان نوسەرانی سۆڤیەت وگزیرانی پۆلیس بە درێژای ساڵی 1958 بەردەوام بوو، گزیرانی پۆلیس سور بوون لەسەر گەڕانەوەی ئەدەب بۆ بن باڵی دیکتاتۆریەتی حیزب. بەلآم سەرکەوتنێکی چاکیان بەدەست نەهێنا.

لەو بەیاننامەی کە گزیرانی پۆلیسی سیاسی دەریان کرد وشەکانی سینگ فراوانی ومرۆڤایەتی وسەربەستی وتاکایەتی لێبوردەیی ببونە زاراوە دزێوەکان هەروەك چۆن لەسەردەمی ستالین وابوو.

لە نیسانی 1958 میخائیل شۆلۆخۆف کە بەنوسەری یەکەمی یەکیەتی سۆڤیەت دەژمێردرا سەردانی چیکسلۆفاکیای کرد.

لە چاوپێکەوتنێك لەگەڵ ڕۆژنامەگەری چیکسلۆفاکیا بە ئاشکرا هێرشی بردە سەر سەرەرتاکانی جیدانۆف وگومانی کرد لەبوونی شتێك بەناوی (ڕیالیزمی سۆشیالیزمی) ، هەر لەو چاو پێکەوتنەدا داوایان لێکرد سۆشیالیزمیان بۆ دیاری بکات، لە وەلآمدا گوتی:

"تیۆرەکان لە بواری لێکۆڵینەوەکانی مندا نین. من تەنها نوسەرێکم وبەس لەگەڵ ئەوەشدا دەتوانم باسی شتێکتان بۆ بکەم کە لە نێوان من وئەلکسەندەر فادیف ڕویدا بەر لەمردنی بەماوەیەکی کوت، لەو دانیشتنە هەمان پرسیاری ئێوەم ئاراستەی کرد، لە وەلآمدا گوتی:

ئەوەی ئەم پرسیارەم لێبکات بە ویژدانێکی ئاسودە وەلآمی دەدەمەوە: (تەنها شەیتان دەزانێ سۆشیالیزم چییە!! من واتە (شۆلۆخۆف) سۆشیالیزمیم ؟ کاتێك ئەو پرسیارەم لێدەکەن دێتە بیرم کە چۆن تیۆریستە (منقر) مارکسیەکان دەربارەی نوسینەکانم گوتیان نوسینێکی (کولاکی) ین. لە پاشان بومە نوسەرێکی شۆڕشی چەواشە، لەو ساڵانەی دوایدا دەڵێن من بەدرێژای ژیانم سۆشیالیزمی واقعی بوومە!!"

ئەو جۆرە ئاماژانە بەزۆر بەدیار دەکەوتن لە بەیاننامە وتارەکانی نووسەرە سۆڤیەتەکان. هەموو ئەو وتار وبەیاننامانە پەنجەیان درێژ دەکرد بۆ رژدی وپێ داگرتنی ژمارەیەکی زۆر لە نوسەرە سۆڤیەتەکان لەسەر دەست پێوەگرتنی مافی خۆیان. چونکە ئەو سەرەتایە پیرۆزەی کە دەڵێت (حیزب هەمیشە لەسەر هەقە) مایەی تەشەر وتوانج لێگرتن بوو هەتا خەڵك هەڵوێستە جیاجیاکانی حیزبی دەربارەی ئەدەب لەیاد بمێنێت. تۆ بڵێی کام کات حیزب لەسەر هەق بوبێت؟

ئەو کاتەی وتیان شۆلۆخۆف نوسەرێکی کۆلاکیە؟ یان ئەو کاتەی وتیان دوژمنی گەلە؟! یا ئەو کاتە بۆ دوا جار گوتیان سۆشیالیزمی ڕیالیزمە؟!! ئەو جۆرە پرسیارانە لە مێشکی زۆر لە نوسەران ودەخولایەوە، هەر بە خولاوەییش دەمایەوە. زۆر جارانیش لە شیعرەکان ئاماژە دەکرا بۆ سنوری پۆلاینی داخراوی نیشتیمانی سۆڤیەتی، هەروەك لەو شیعرەی خوارەوە بەر چاومان دەکەوێت کە یەڤگینی ئەفتونشکۆ نووسیویەتی:

سنورەکان پەستم دەکات

ئای کە شتێکی نامۆن

بۆینس ئایرس-م نەبینیوە،

دەمەوێ تاکو بێزاری دام دەگرێ

یاخود خرپەی دڵم زەنگی دێ

بە جیهانا بسوڕێمەوە، بسوڕێمەوە!

دەمەوێ لە لەندەن قسە بکەم

ئەگەرچی زمانەکەشم پچڕ پچڕ بێت

لە گەڵ هەموو کەسێك بدوێم

وەك منداڵێك بدوێم

دەمەوێ سواری (پاس) بم

بەیانیەك لە پاریس

من هونەرێکی هەمەڕەنگم دەوێ

وەك خۆم

ڕۆژنامەی (لیتەر ناتویا گازیت) لە 8ی نیسانی1958 دەربارەی ئەو شیعرە گوتی: "لەوانەیە شتێکی بێ هودە و بێ نێوەڕۆك نەبێت ئەگەر یەڤگینی تەنها بیەوێت لە لەندەن وپاریس بسوڕێتەوە، بەڵام ئەوەی مایەی هەراسان کردنە ئەوەیە یەڤگینی شورەیی پێ دێت لە ناو سنوری یەکیەتی سۆڤیەت دا بژی".

دژە هێرش بۆ سەر نوسەرانی ماوەی والآبوون

تونترین دژە هێرش دژی نووسینەکانی دوای ماوەی (والآبوون) لە ڕۆمانەکانی کوشیتۆف (برایانی یارتۆف) وە دەستی پێکرد. ئەو ڕۆمانە کە لەهاوینی 1958 چاپکرا، لە مۆسکۆ ناویان نا (ڕۆمانی دژی دودنتسیف) ، چونکە پاڵەوانەکانی بەوە نەوەستان تەنها هێرش ببەنە سەر خاوبونەوەی ئەدەبی بەڵکو گەیشتە ئەو ڕادەیەی کە هێرشیان بردە سەر بڕیارەکانی کۆنگرەی بیستەمی حیزب، هەڵمەتیان کردە سەر ستالین وهەروەها هێرشیان کردە سەر بەڕەڵاکردنی زیندانی وگیراوەکان.

کۆشیتۆف گوتی: "لە ساڵی 1953 زۆر لە تاوەنبار وتوخمە گەندەڵەکان ئازادکران، ئەو بارودۆخەی کەئەو تاوەنبارانە هێنایانە کایەوە، بە توندی کاری کردە سەر لاوانی سۆڤیەت".

دوایی کۆشیتۆف بەرگری کرد لە بریقەدارکردن وپێ هەڵگوتن، گوتی:

"ئايا پێ هەڵگوتن وستايش كردن هەڵەيە؟! هونەرمەندان هەردەم بە بەشكۆمەنديەوە هەڵدەڵێن، ژيان بەبێ ئاكارى باڵا وبەرز ئەستەمە، كاتێك پێم دەڵێن نموونە وئاكارى باڵا لە گۆڕێدا نىيە دەزانم مەبەستيان چىيە. دەيانەوێ بڵێن. تۆ 39 ساڵان هەوڵى فێركردن وپەروەردەكردنى خەڵكت داوە، بەڵام مرۆڤەكان هەروەك خۆيان ماون، نەگۆڕاون. دەيانەوێ بڵێن: هاوڕێ نوشوستيت هێنا لە گۆڕانيان دا".

لە هەمووى سەيرتر يەكێك لەپاڵەوانانى ڕۆمانەكەى كۆشيتۆف بە دەم گلەييەوە دەڵێت:

"من ناوى خۆم ناوە بە بنيات نەرى كۆمەنيستى، بەڵام زەبوونم لە بنيات نانى ژيانى تايبەتى خۆم، من نەمتوانى چارەسەرى گيروگرفتى بەختيارى تايبەتى خۆم بكەم".

بەگوێرەى هەلوێستى حيزب بەرامبەر ئەدەب لەسەردەمى خرۆشۆف مەسەلەى باستەرناك لە ساڵى 1958 دا باشترين نمونەيە كاتێك ڕۆمانەكەى باسترناك (دكتۆر زيفاگۆ) خەلاتى نۆبلى ئەدەبى ئەوساڵيان پێ بەخشى، سۆروكۆف بە پلە پڕوزكێ خۆى گەياندە ميلانۆ بۆ ئەوەى نەهێڵێ چاپى بكەن. لەپاش ئەوەى هەوڵەكانى سوركۆف سكرتێرى يەكەمى نوسەران بە فيرۆ چوون هێندەى نەما لەڕوسياش چاپى بكەن.

گزيرانى پۆليسى سياسى بە هەموو شێوەيەكى سزادان هەڕەشە وگوڕەشەيان لە باسترناك كرد ئەگەر هاتو ڕۆمانەكەى لەچاپكەرە ئيتاڵيەكە وەرنەگرێتەوە. هەروەها كەڵە گزيرى پۆليسيش لە وتو وێژێكى تۆماركراودا چارە نووسى (بەلنياك) ى بە بيرهێناوە كە چۆن گوللە باران كرا بەهۆى بڵاوكردنەوەى يەكێك لە بڵاوكراوەكانى لە هەندەران. كاتێكيش ئەو كتێبە بەهەرمێنترين كتێب دەرچوو خەلاتى نۆبلێشى پێدرا، تەنگيان بەباسترناك هەڵچنى تاخەلاتەكە وەرنەگرێ هەروەها دەريان كرد لە ئەندامێتى يەكيەتى نوسەران. هەروەها نازناوى (نوسەرى سۆڤيەتى) يان لێ ياساغ كرد بەڕەسمى پێشيان ڕاگەياند كەوا چارەنوسێكى دڵتەزێن چاوەڕوانى دكتور زيفاگۆ دەكات، هەروەها دانەريش چارەنوسى سوك وچروكىيە.

بوريس باسترناك تەنها نووسەرێك نەبوو كە بەڕەسمى سزا بدرێت لە ساڵى 1958، ئەوەتا كۆنستانيتن سيمونۆڤ شاعير وڕۆمان نووسى سۆڤيەتى كە خەلاتى ستالينيشى پێدرابوو وئەوەى بەر لە ئەو كاتە چەندەها پلەو پايەى داگير كردبوو لە حيزب وچەندەها ميداڵياى بەرزيشيان پێدا بوو، لە پڕێكدا گڕى تورەيى حيزب پەڕوباڵى ئەويشى سووتاند لە سەرۆكايەتى نووسينى گۆڤارى (نوڤى مير) يان خست ودوور خرايەوە بۆ ئۆزبەكستان.

بۆچى ڕەخنە لەو كۆت بەدكاريانە ناگرين كەبەڕاستى هەن

سيمونوف يەكێك بوو لەنوسەرە ناودارەكانى حيزب، زۆريش ناحەزبوو لەلاى نوسەرانى يەكيەتى، هەتا جارێكيان شۆلۆخۆف دەرهەقى گوتى: "دەبێ لاوەكانمان چ لەو بۆرە پياوە فێربن جگە لەهونەرى ڕەفتاركردنى دبلۆماسيانە نەبێ". لە گەڵ ئەوەشدا نۆرەى سيمۆنۆڤيش هات بۆ بەسەرداكردنى جامى خەشم وقينەى خرۆشۆف چونكە لە ماوەى (والآبون) ڕەخنەيەكى توندى ئاراستەى بارودۆخى ئەدەب كردبوو، گوتبووى: "چەواشەكردنى ژيان لەئەدەبى سۆڤيەتيدا دەگەڕێتەوە بۆ ئامادەنەبوونمان بۆ ڕەخنە گرتن لەو كۆت وزنجيرە نا تەواوانەى كە بەڕاستى لە ژياندا هەن"

بە ڕێكەوتيش نەبوو كەوا كردارى چەواشەكردن وماڵشت وكردن گەيشتە ئەو پەڕى لەو نوسينانەى دەربارەى ژيانى لادێ نوسرابوون، چونكە زۆربەى كەم وكورتى وهەڵەكان لەلادێ بوون، جياوازى نێوان بارودۆخى هەقيقى وشێوازى باسكردنى لادێ وەك جياوازى نێوان ئاسمان وڕێسمان بوو، بۆ چەندين ساڵ".

ئەو ئاماژە ديبلۆماسيە لە سۆنگەى بارودۆخى ڕاستەڤينەى چارەنووسى ڕەشى جوتيارانى سۆڤيەت هات، هەروەها ئەو تۆقاندنە بەكۆمەڵ كوشتنانەى بوە هۆى سەپاندنى كشتوكاڵى گشتى بەسەر لادێيەكان، هەروەها ئاماژە دەكات بۆ ئەو ڕۆمانە پڕوپاگەندەييانەى كە نوسرابوون بۆ پڕوپاگەندەكردن بۆ ئەو بەختياريەى كە جوتيارانى سۆڤيەت گوايە تێيدا دەژيان، ئەو ڕۆمانانەى لەدوايدا بوونە

مایەی گاڵتە پێکردنی نوسەرانێکی زۆر. یەکێکیان دەربارەی ئەو ڕۆمانانە گوتوبووی: "نمرەی پێوانەیی جیهانی یان تۆمار کردوە لەو قسانەی کە لە ئەنجامی ترسەوە دێنە نووسین".

کاتێك کۆنگرەی سێیەمی هەموو یەکیەتی نووسەران بەسترا، خرۆشۆف ونزیکەی نیوەی ئەندامانی بریزیدیۆمی حیزب ئامادە بوون. لەو وتارە درێژەی کە خرۆشۆف بۆ نوسەرانی خوێندەوە فریشتەی ئاشتی لە ئاسماندا دەخولاندەوە، ئینجا بەڵێنی بەنوسەرە نوێ خوازەکان دا، کەوا لەمەودوا کەس نایان چەوسێنێتەوە و ڕاونارێن بەمەرجێك مل کەچ وگوێڕایەڵی خۆیان بسەلمێنن. لەگەڵ ئەوەشدا ڕژێمی یەکیەتی نوسەران ئەو بەندەی خرایە سەر:

"یەکیەتی نوسەران جەنگێکی بێ پایان وخۆگرانەی بەرپاکردووە دژی هەموو جۆرە لادانە ئایدۆلۆژیەکان، لەسەروی هەموانەوە دژی نوێ خوازی، لەهەمان کاتدا بەدەستێکی پۆلاین دەجەنگێ دژی باوەڕگەریەتی ولوتبەرزی ورەفتار زبری".

دروشمی کۆنگرەکەش (ئەدەبێکی مەزن بۆ سەردەمێکی مەزن) بوو بە مەرجێك ئەو ئامانجە لە ڕێگای (ڕیالیزمی سۆشیالیزم) و لەژێر چاودێری وئاراستەکردنی حیزب بێتە دی.

لەو کۆنگرەیەدا خرۆشۆف وگەورە پیاوانی ئەدەب هەوڵ وتەقەلایەکی زۆریان دا بۆ بەرگریکردن لە (پاڵەوانی ئیجابی) کە ڕاستی ڕوکەش دەکات بەنیازێکی باش. لە ڕاستیدا ئەو کۆنگرەیەش جیاوازیەکی زۆری نەبوو لەگەڵ کۆنگرەکانی تر.

دیکتاتۆریەتی بیرۆکراتی ڕوی ڕاستەقینەی ئاشکرا دەبێت

هەر وەك لەکۆنگرەی پێشو رویدا، لەو کۆنگرەیەش چەند نوسەرێکی لادەر ڕێزیان بۆ گەڕاندرایەوە لەپاش پەشیمان بوونەوە وتۆبەکردن. لەوانەش مەرگریتا ئەلیجەر وأ-یاشین.

لەو کۆنگرەیەش چەند دەنگێکی ئازادی لێوە بەرز بۆوە کە پەنجەی ئاگاداری هەڕەشەکردنیان دەهەژاندەوە. بۆ نمونە ئەلکسەندەر توادوفسکی گوتی: "ئێمە هیچیتر ناتوانین بەو تەرزە بژین، پێویستە ئەوە بڵێین دەربارەی ئەدەبی دوێنێ وهەتا ئەدەبی ئەمرۆشمان".

باوستۆ فسکیش گووتی:" ئەگەر هاتوو نوسەران تەنها هەڵسو کەوت بکەن لەگەڵ بابەتە باوەکان (ئەوەی بۆیان دیاری دەکرێ) هەرگیز ئەد\ەبێکمان نابێت پڕ بە مانای وشە".

لە پاش ئەو ئاگادار کردنەوانە نوسەران بڕیاریان دا کە بە جەرگ سۆزی بانگەوازی بکەن بۆ پڕۆژەی حەوت ساڵی. ئەو تەنها شتەی کە سەیرو سەمەرە بوو لەو کۆنگرەیە ئەوە بوو کە سکرتێری یەکەم ڕاپۆرتێکی پێشکەش کرد تێیدا دوپاتی کردبۆوە کەوا یەکێك لەئەرکەکانی مێژوو نوسان ورەخنە گران بریتیە لە دۆزینەوەی چارەسەری دڵنیاکەر بۆ گرفتە تیۆریەکانی (ڕیالیزمی سۆشیالیزم) .

لە پاش کۆنگرەی بیست ویەکەمی ساڵی 1959 دیرەگەکانی (کۆڵەگەکانی) دیکتاتۆریەتی خرۆشۆف ڕەگیان داکوتا وفەلسەفەی (یەك پیاو ڕاستی لەلایە) ش سەر لەنوێگەڕایەوە، هەر لەدوای ئەوەشدا هەڵەوکانی وەگرکەوتنەوە بۆ بەچاوەشکردنەوەی نوسەران وئەدیبان لەدیوەخانەی حیزب دا.

بەلأم بێگومان چەندین بەربەست هەبوون لەڕێی زیندوو کردنەوەی سەردمی تۆقاندن. لەوانەش ماوەی حوکمڕانی ستالین وئاشکرابوونی ئەو جینۆسایدانەی کە ئەو ئەنجامی دابوون کە نەدەکرا وا بەئاسانی لەمێشکی خەڵك بسڕێتەوە. هەروەها پۆلیسی نهێنی هەمان ترس وهەیبەتی جارانی لای خەڵك نەمابوو. جیهانی کۆمەنیستیش تووشی بومەلەرزەی گەورە بوبوو لەمەسەلەی تیتۆوە بگرە تا هەنگاریا وتیبت. هەر لەکۆنگرەی بیستەم بوو ئێسکە پەیکەری تیوری بەند لەسەر ماکسیزم ولینینزم توشی چەپۆکێکی واتوند هات کەبنچینەکانی هێنایە لەرزین.

لەبەر ئەو هۆیانە ئیتر بۆ گزیرانی پۆلیس ئاسان نەبوو بەتەواوی دەنگی ئازادی نوسەران خەفەبکەن. نوسەرانیش، هەمان بڕوای کوێرانەشیان بە ڕابەرەکان، وبەو پاڵەوانێتیانەی کەهەست وسۆزی دەبزواندن لەپاش سەرکەوتنیشۆڕش نەمابوو.

چونکه هەر ئەو شۆڕشە هەزارەها ڕۆڵەی خۆی هەڵ لوشی. هەروەها ڕوی ڕاستەقینەی بیرۆکراتیەتیش ئاشکرابوو، سەرباری ئەوانەش نەوەیەکی نوێی گەلانی سۆڤیەتی وئەدیبانی سۆڤیەت لەئارادا بوون. بەو شێوەیە وادیاربوو هەڵچون وجۆش سەندن بەردەوام بوو، هەتا دەهاتیش هەوێنەکەی پتر کاری خۆی دەکرد.

کۆتایی بەشی سێیەم